

PÄRIS EESTI

Nr. 1 (september)

1943

EESTI VABARIIGI HÄÄLEKANDJA

Eesti Vabariik elab edasi

Vaatamata sellele, et Eesti territoorium praegu juba teist korda selle sõja jooksul on okupatsiooni all, *ei ole Eesti Vabariik veel silmapilgukski lakanud olemast*. Demokraatlikud suurvõimud — Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid tunnustavad meie vabariigi edasikestmist, tema seaduslikud organid — saatkonnad esindavad seal endiselt ikka Eesti Vabariiki ja kaitsevad tema maa ja kodanike huve.

Fakte Inglismaa ja Ameerika suhtumisest Eesti Vabariigisse

Sakslased lasevad vahetevahel ajalehtedes kirjutada, et Inglismaa olevat Balti riigid Venele maha müünud, vaatamata Atlandi deklaratsiooni kõlavatele sõnadele. Sellel valel on lühikesed jalad. Inglismaal töötavad kogu aeg Balti riikide saatkonnad endist viisi edasi, täites kõiki diplomaatilisi ja konsulaarfunktsioone. Ainuke muudatus, mis seal on toimunud on see, et Balti riikide saadikud on paigutatud eri nimekirja, põhjendusel, et neil saadikutel puuduvad praegu põhiseaduslikud valitsused. Muidu kasutavad saadikud endiselt kõiki diplomaatilisi õigusi ja eesõigusi.

Inglased on rentinud hulga Eesti laevu, mis kõik sõidavad seal Eesti Vabariigi sini-must-valge lipu all. Sealolevad eestlased elavad Eesti Vabariigi passidega, mida saatkond välja annab ja pikendab. Ajakirjanduses on alati võimalik kaitsta meie riigi huvisid ja seda on ka järjekindlasti tehtud, kusjuures meie seisukohad on leidnud avalikku toetust paljude Inglismaa poliitikute ja mõjukate ajakirjanikkude poolt.

Inglismaa meeleolude kohta Balti riikide küsimuses on huvitav mainida, et Canterbury peapiiskopi korraldusel peeti s. a. aprillis kõigis Inglismaa kirikuis ühel pühapäeval eestpalvet Balti riikide rahvaste eest.

Ühendriikide valitsus on isegi vabaks andnud Balti riikide saatkondade ülalpidamiseks vajalikud summad nende riikide valuuta-reservidest.

Ameerikas tegutseb avalikult »Üleilmne Eesti Vabastamise Liit», endise Eesti Budapesti saadiku J. Markuse juhtimisel. Samuti jätkab seal ilmumist ajakiri »Meie Tee», milles käsitellekse erapooletult Eesti ja teiste Balti riikide küsimusi.

Vene pretensioonid on leidnud Ameerikas avalikku ja teravat hukkamõistu. Näiteks märgitagu »Evening Star'i» kaastöölise Stoddardi raadiokõnet, milles öeldakse, et Venemaal on valida kas koostöö USA-ga Atlandi deklaratsiooni alusel, jättes kõrvale oma imperialistliku poliitika Balti riikides, Soome, Poola ja Rumeenia vastu, või USA tugevasti relvastatud isolatsiooni vahel, millest Venel poleks mingit kasu, vaid kahju. See raadiokõne otsustati senaator Nye ettepanekul ühel häälel lisada senati ametlikku protokollile.

Eesti Vabariigi 25. aastapäeva pühitseti s. a. 24. veebruaril välismaail, kusjuures liitlaste ametlikud esindajad sellest kõikjal osa võtsid. Stockholmis sel puhul meie saadiku poolt korraldatud vastuvõttust võttis osa 22 eri rahvuse esindajat, 16 täievolilise saadikuga, eesotsas inglaste ja ameeriklastega, kes olid esindatud arvukalt, saadik kümnekonna esindajaga.

Atlandi deklaratsioon jääb meie kohta kehtivaks

Tahtes vältida kõiki poliitilisi raskusi, mida põhjustasid eelmise maailmasõja ajal tehtud territoriaalsed kokkulepped, on Inglismaa ja Ameerika valitsused keeldunud otsustamast selle sõja kestel territoriaalseid küsimusi. Küll aga on avaldatud põhimõtted, millele alusel kavatakse neid küsimusi lahendada pärast sõda. Churchill'i ja Roosevelt'i poolt ühiselt avaldatud nn. Atlandi deklaratsiooni üks punkt ütleb, et kõikidele neile riikidele, kellelt nende iseseisvus vägivaldselt röövitud, tuleb see uuesti neile tagasi anda.

Teadagi, püüavad venelased väita, et Eesti on vabatahtlikult liitunud Nõukogude Liiduga, ja keegi ei ole Eesti iseseisvust vägivaldselt riisunud. Kuid seda »vabatahtlikku» liitumist, nagu ka Saksa poolt ametisse määratud »omavalitsust» ei ole Inglismaa ega Ameerika Ühendriigid kunagi tunnustanud, on ju Eesti Vabariigi saatkondade ametlik edasitõõtamine neis riikides selle tõenduseks.

Ameerikas on Balti riikide saadikud korduvalt protestinud okupatsioonivõimude teguviisi vastu ja on iga kord saanud Ameerika Ühendriikide välisministeeriumilt vastuseks ametliku kinnituse, et Balti riike koheldakse vastavalt Atlandi deklaratsioonis avaldatud põhimõtetele.

Nagu eelnenud näidetest selgus, on liitlaste juhtivad riigid — Inglismaa ja USA seni toiminud algusest peale Atlandi deklaratsiooni põhimõtete kohaselt. Kui Inglismaa pole neist põhimõt-

teist loobunud ka oma kõige raskematel aegadel, siis ei ole põhjust karta, et neist loobutakse nüüd, mil liitlaste võit juba kõigile silmanähtav, või tulevikus, kui võit juba saavutatud. Liitlaste ridades võitleb aktiivselt või passiivselt kaasa suur hulk Euroopa väikeriike, kes kõik on pannud oma lootuse liitlaste võidule. Nende riikide saatus oleneb Atlandi deklaratsiooni elluviimisest ja sellest kinnipidamisest. Rahu saab kindlustada vaid neil põhimõtetel ja üldisel usaldusel. Põhimõtteid ei saa aga jagada ja usaldust ei saa jalule seada, kui põhimõtetest hakatakse erandeid tegema.

Neutraalsete demokraatiate — Shveitsi ja Rootsi suhtumine meisse

Kui heidame pilgu väikestele neutraalsetele riikidele, kel on õnnestunud seni oma iseseisvust säilitada, siis tuleb kõigepealt mainida Shveitsit, kelle ajakirjandus on kogu aeg kõige soojemalt toonitanud ja nõudnud Balti riikide iseseisvuse restaureerimist. »Need riigid on 25 a. jooksul kogu maailmale näidanud, et nad on ära teeninud iseseisvuse ja vabaduse. Nende riikide väljajätmine vabade rahvaste perest oleks suureks parandamatuks hoobiks sellele usaldusele, millele tahetakse rajada pärast sõjaaegne Euroopa». Seda seisukohta ei ole väsinud Shveitsi ajakirjandus korduvalt meelde tuletamast.

Rootsis on praegu elavaks käsitlusaineks Põhjaliit. Sellise liidu julgeolek on alalises ohus ja isegi selle loomine küsitav, kui Balti mere idarannik muutub Vene sõjabaasideks. Seepärast on Rootsi otsestes huvides, et Balti riigid oma iseseisvuse tagasi saaksid. Sümpaatiad meie vastu ei ole Rootsis kunagi puudunud, kuigi need Rootsi omapärasest raskest poliitilisest olukorrast tingituna pole igakord leidnud avalikku väljendust. Viimast asjaolu arvestades pidasid Balti riikide saadikud omal ajal poliitiliselt otstarbeliseks katkestada saatkondade tegevust ajutiselt kuni edaspidiseni. Sellest sammust teatasid nad Rootsi välisministeeriumile, ühtlasi esitades protesti Vene invasiooni vastu. Saadikud on aga endiselt akrediteeritud kuninga juures ja nende suhtumine teiste riikide saatkondadesse ja vastupidi ei ole muutunud. Loodame, et ka Balti riikide saatkonnad võivad varsti jälle ametlikult jätkata oma tegevust.

Kuidas Saksamaa müüs meid Nõukogude Liidule

Saksa-Vene 1939. a. kokkuleppe puhul oli hinnamääraks Vene, kuna tal oli kaks kosilast. Umbes samal ajal otsisid Inglismaa ja Prantsusmaa Moskavas liitlast Saksamaa vastu. Vene nõudeks olid mõlemal juhul nn. »strateegilised positsioonid» Balti riikides

ja Poolas. Inglastel ja prantslastel osutus võimatuks kokkuleppe saavutamine, kuna nad keeldusid tehingust teiste riikide arvel, ilma nende riikide nõusolekuta; Poola ja Balti riigid ei andnud aga oma nõusolekut. Selle teiste rahvaste ja riikide iseseisvuse ning vabaduse respektseerimise põhimõtte eest maksid prantslased hiljem oma vere ja vabadusega, Inglismaa sattus aga raskeimasse olukorda oma ajaloo.

Saksamaal ei olnud selliseid põhimõtteid takistamas, ta lähtus »hürrasrahva» rassideoloogilisist seisukohtadest, teise järgu rahvastelt pole tarvis küsida mingeid nõusolekuid. Lepe tehti salajane, ilma asjaosalisi riike arvestamata, Saksamaa pakkus rohkem kui Vene nõudis liitlastelt: venelastele vabad käed Balti riikides, osa Poolat ja Bessaraabia ning ükskõiksus Soome saatuse suhtes. Selles Vene-Saksa kokkuleppes ei tunnustanud kumbki pool mingisuguseid põhimõtteid peale puhtomakasupüüdlilike strateegilis-poliitiliste huvide. Okupeeritud riikide iseseisvust ja vabadust ei arvestanud kumbki pool.

Olgem demokraatia ja rahva vabaduse eest võitlejate liitlased, sest nende abil saame tagasi oma vabaduse!

Nagu eelnenud ülevaatest nähtub, ei ole meie välispoliitiline olukord iseenesest sugugi halb. Meie saadikuist on suurem enamus edasi oma kohtadel, kus nad sageli suurte majanduslike raskustega võideldes kaitsevad Eesti Vabariigi huve. Ainuuksi välispoliitilise aktiviteediga ei saa riiki päästa, kui rahvas ise ei avalda vankumat tahet oma iseseisvust tagasi võidelda. Me teame, milliste riikidega meie oma poliitilised sihid ühtuvad ja sellest tuleb teha kindlad järeldused. *Peame tundma endid demokraatia ja rahvaste vabaduse eest võitlejate liitlastena ja aitama jõudumööda kaasa ühisele võidule.* Raske ja ompärane olukord ei luba meid aktiivselt kaasa võidelda meie loomulike liitlastega. Mida aga me saame teha, ja seda meilt ka oodatakse, et me oma selgroo ikka sirge hoiame ega lasku mingile koostööle ühise vaenlasega. Ülejooksi-kuid on õnneks vähe. Siiski leidub igasuguseid pugejaid, eriti »autoritaarse ajajärgu» poliitika- ja kultuuritegelaste hulgas, kellele kogu aeg okupatsiooni võimudega koostöötamine ja sõbrutsemine on olnud »südamelähedane», nüüd nad püüavad seletada, et nad on »ausad rahvuslased», neid olla koostööks sunnitud jne., kuid need »rahvuslased» teadku aga, et nad on end ise välja lülitanud Eesti Vabariigist.

Elagu vaba, demokraatlik Eesti Vabariik!

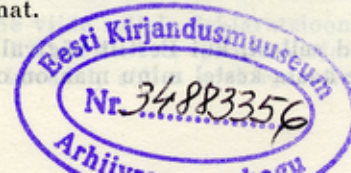
Atlandi deklaratsioon

14. augustil 1941.

Ühendriikide President ja Ühendatud Kuningriigi valitsuse esindaja härra Churchill, olles kohtunud peavad vajalikuks teha teatavaks mõningad ühised põhimõtted mõlema maa rahvuslikus poliitikas, millele nad rajavad oma lootused maailma paremaks tulevikuks.

1. Nende maad ei taotle mingit laiendamist, ei territoriaalset ega muud.
2. Nad ei soovi mingeid territoriaalseid muudatusi, mis ei ole kooskõlas vastavate rahvaste vabalt väljendatud soovidega.
3. Nad respektseerivad kõikide rahvaste õigust valida valitsemisvormi, mille all nad tahavad elada; ning nad soovivad, et suveräänsed õigused ja omavalitsemine tagasi antaks neile, kes on vägivalla läbi selle kaotanud.
4. Nad tahavad hoolitseda, rangelt kinni pidades oma kehtivatest kohustustest, kõikide riikide edaspidise heaolu eest, olgu suur või väike, võidukas või võidetud, ühesugustel tingimustel ligipääsu maailmakaubandusele ja toorainetele, mida nad vajavad oma majanduslikuks arenguks.
5. Nad soovivad luua kõige täielikumat koostööd majanduslikul alal kõigi rahvaste vahel, sihiga kindlustada kõigile väärlist tööd, majanduslikku edenemist ja sotsiaalset kindlustust.
6. Peale natsitirannia lõplikku hävitamist nad loodavad kindlustada rahu, mis võimaldaks kõigile rahvastele elada julgestatult oma piirides ja mis kindlustaks, et kõik inimesed kõikides maades võiksid elada oma elupäevad vabadena hirmust ja puudusest.
7. Niisugune rahu peaks võimaldama kõikidele inimestele sõita takistusteta suurtel meredel ja ookeanidel.
8. Nad usuvad, et kõik maailma rahvad, nii reaalsel kui vaimsel kaalutlustel, peaksid nõustuma loobuda jõu kasutamisest. Kuna mingit tulevast rahu ei saa säilitada, kui maa-, mere- ja õhurelvi ka edaspidi kasutatakse rahvaste poolt, kes ähvardavad või võivad ähvardada kallaletungiga väljastpoolt oma piire, nad usuvad, kaalutledes laiemat ja alalist üldist julgeolekusüsteemi loomist, et selliste rahvaste desarmeerimine on oluline. Nad tahavad samuti aidata ja julgustada kõiki muid praktiliste abinõude tarvituselevõtmist, mis rahvastavaile rahvaile kergendab kanda rõhuvat relvastusekoormat.

Franklin D. Roosevelt
Winston Churchill

Eesti välisesindused

Peale Eesti Vabariigi okupeerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. a. on kuni senini Vabariigi välisesindused piiramata õigustega jäänud püsima Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides. Londonis tegutseb Eesti saadikuna endiselt kauaaegne sealne saadik A. Torma; New-Yorgis on Eestil peakonsulaat, mille juht peakonsul J. H. Kaiv on ühtlasi tunnustatud Eesti diplomaatliku esindajana. Peakonsulaadi juures töötab erinõunikuna end. Eesti saadik Pariisis K. R. Pusta, olles Ameerika valitsuse poolt tunnustatud täieõigusliku saatkonna liikmena. Ülemaailmse Eesti Välisühingu presidendiks Ameerikas on end. Eesti saadik Varssavis J. H. Markus. — Saatkonna tegevust tunnustatakse ametlikult ka veel Shveitsis, kus saadikuks on K. Selter. — Eesti konsulaat tegutseb ka veel Brasiilias, kus Sao Paolos on konsuliks eestlane F. Saukas; Rio de Janeiro aukonsuli juures asub endine Stockholmi saatkonna pressiatashee K. Ast. — Mujal on saatkonnad sunnitud olnud oma ametlikku tegevust katkestama, kusjuures saadikute volituskirjad aga on kõikjal veel tagasi võtmata. Nii püsivad oma asukohtades edasi ning esindavad Eesti Vabariiki, kuigi piiratud võimalustega, saadik A. Varma — Helsingis, saadik H. Laretei — Stockholmis, (ajutine esindaja A. Koern — Kopenhaagenis). Oma endises asukohas viibib ka saadik Roomas — J. H. Leppik, kuna saadik Prantsusmaal — õpik lahkus omast asukohast juba enne Prantsusmaa täielikku okupeerimist sakslaste poolt. — Eesti saadik Moskvas A. Rei põgenes seal 1940. a. juulis Stockholmi, kus ta asub ka praegu. — Berliini saadik R. Möllerson suri südamerahanduse tagajärjel 8. oktoobril 1940. a. Peale saatkonna sulgemist Berliinis, oli Eesti Vabariigile kuuluv saatkonna hoone Nõuk. Liidu saatkonna pressiosakonna kasutamisel; peale Saksa-Vene sõja puhkemist asub seal Saksa välisministeeriumi pressiosakond.

Protest saksa sundmobilisatsiooni vastu

Eesti Vabariigi saadik Londonis A. Torma esitas 11. juunil 1943. a. Briti Valitsusele välisminister Anthony Eden'i kaudu Memorandumi, kus teravalt protestitakse sakslaste poolt Eestis rahvusvahelise õiguse põhimõtete vastaselt teostatud sundmobilisatsiooni vastu. Esitame järgnevas saatekirja teksti:

Sir,

Kolm aastat on möödunud sellest, kui Eestilt vägivallaga ta vabadus rööviti. Kahe viimase aasta kestel minu maa on okupeeritud

sakslaste poolt, kes röövivad ja laastavad teda igal võimalikul teel. Viimasel ajal on okupatsioonivõimude poolt rakendatud mitmesuguseid korraldusvõtteid, mis tähendavad ilmselt üldiselt tunnustatud rahvusvahelise õiguse eeskirjade rikkumist. Need on tekitanud eestlaste hulgas kõige sügavamat põlgust. Minu kohus on neid Teile teatavaks teha.

Mul on au esitada sellega seoses informatsiooniks Tema Majesteedi Valitsusele lisandatud memorandum.

Mul on au jne.

A. Torma.

Eesti Saadik Londonis.

Ameerika Ühendriikide välisministri abi Summer Welles'i ametlik teadaanne

Ameerika ajakirjandusele 23. juulil 1940 Balti riikide okupeerimise puhul Nõukogude poolt.

»Viimaste päevade jooksul jõudsid lõpule need kõveravõttelised menetlused, milledega ettekavatsetult hävitati kolme väikse Balti vabariigi — Eesti, Läti ja Leedu poliitiline sõltumatus ja territoriaalne puutumatus, ühe nende tugevama naaberriiigi poolt.

Ameerika rahvas on esimesest päevast alates, mil nende vabariikide rahvad seadsid sisse sõltumatu ja demokraatliku valitsemisvormi, jälginud nende rahvaste imetlusväärset edu omavalitsemise korraldamisel sügava huvi ja sümpaatiaga.

Ameerika Valitsuse suund on üldiselt tuntud. Ameerika on vastu igasugusele röövellikule tegevusele, toimuks see siis jõu tarvitamise või jõuga ähvardamise abil. Samuti on ta vastu igakujulisele interventsioonile ühe riigi poolt, olgu see kui tugev tahes, teise suveräänse riigi sisemistesse asjadesse, olgu see riik kui tahes nõrk.

Need põhimõtted moodustavad aluse, millele toetub kahekümne ühe Uue Maa maailma suveräänse riigi vahetkord.

Ühendriigid jäävad truuks neile põhimõtetele, kuna Ameerika rahvas on veendunud — et mõistus, õiglus ja seadus — teiste sõnadega moodsa tsivilisatsiooni alused — ei saa säilida, kui mitte rahvaste vahelisi vahetkordi ei valitse taas doktriinid, mis sisaldavad neid põhimõtteid.»

Käesolev deklaratsioon, tuntud »23. juuli deklaratsioon« nime all kehastab Ühendriikide Valitsuse ametlikku seisukohta Balti riikide okupeerimise suhtes Vene poolt — s. o. selle mittetunnustamist.

Viimane viide sellele deklaratsioonile toimus Läti Ameerika saadik Dr. Bilmanise protestkirjas ajakirja LIFE'i toimetajale 1943. a. kevadel, selles ajakirjas ilmunud end. USA Moskva saa-

diku Joseph H. Davies'e intervjuu puhul, kes püüdis õigustada Nõukogude nõudeid Balti riikidele.

Churchill Euroopa tuleviku üle

(21.märtsil 1943 peetud kõnes.)

»... Kõrvuti suurvõimudega peaksid seisma riikide rühmad või konföderatsioonid, keda esindaksid nende eneste poolt valitud esindajad — ning kõik need kokku moodustaksid Suurriikide ja Riikide Rühmade Nõukogu».

»... meie Suur-Britis ja Briti Commonwealth'is, kuigi praegu maailm omaette, kavatseme jõuda kokkuleppele suurte ja sõbralike võrdsetega, kuid ühtlasi respektierida ja hooldada vähemate ja nõrgemate riikide õigusi ja pidada silmas, et ei oleks lubatud ühelegi rahvusele saavutada oma individuaalsete (meie sõrendus) soovide täit taitumist».

Vene, Briti ja USA.

21. märtsil ka. ilmus NEW YORK TIMES'is juhtkiri »Vene, Briti ja Ameerika», mis on mõeldud vastusena Londoni »TIMES'is» 10 märtsil ilmunud venesõbralikule juhtkirjale »Euroopa julgeolek». NEW YORK TIMES kirjutab muuhulgas järgmist: »Ameerika avalik arvamine ei vaata heatahtlikult ühelegi ettepanekule, mis asetab Euroopa väikerahvad oksjonilauale, et osta Vene usaldust ja kaastööd.

Euroopa rahvad ei läinud Hitleri vastu selleks, et allutada ennast Vene ülevõimule. Just vastupidi, ähvardus, et bolshevikud võtavad teid, kui teie ei toeta Hitlerit, on Göbbelsi viimne löök-sõna, ja seega on Londoni »TIMES'i» kirjutus vesi tema veskile. Ärgem tehkem illusioone, kommunistide trooja hobune Euroopas ei ole tugevam kui natside viies kolonn ja Euroopa rahvad on tüdinud mõlemast. Kui neid aga sunnitakse valima, nad võivad valida ennem Hitleri kui Stalini. Ainus tee õhutada neid innukale natsismivastasele tegevusele on kindlustus, et ei ole vajadust niisuguseks meeletlikuks valikuks — ja seda vajadust ei tule kui Liitunud Rahvad jäävad lojaalseks Atlandi Deklaratsioonile.

Katse Venet rahustada ei saa olla edukam kui seesugune katse Hitleriga (vihje Müncheni konverentsile ja Chamberlaini »rahustamispoliitikale»). Vastuoksa, rahustamine põhimõtete ohverdamise hinnaga mitte ainult ei kasva rahustatava isu, vaid võib ootamatult sarnaseid isusid äratada ka teisel. Riikide poliitikat ei saa rajada vastastikusele usaldusele, kui poliitika ise ei ärata usaldust. Ja suurriikide lubadused teatud maadele väikeriikide arvel — ei ole poliitika, mis taotleks seda eesmärki.»

Vabariigi saadikute proteste Vene ja Saksa okupatsioonide vastu

Järgnevalt avaldame näitena kaks protestnootidest, mis Eesti Vabariigi saadikute poolt on esitatud välisriikides Nõukogude Liidu kui ka Saksa okupatsiooni vastu Eestis.

24. juulil 1940.

Härra Minister.

Nagu Teile kindlasti pole teadmata, on üks organ, kes end nimetab Eesti parlamendiks, otsustanud 21. ja 22. skp. välja kuulutada Eestis sotsialistliku nõukogude vabariigi ja paluda Nõukogude Liidu valitsust ja ülemnõukogu liita see vabariik Nõukogude Liiduga.

Neid otsuseid ei saa lugeda kooskõlastatuteks Eesti kehtiva põhiseadusega ning need ei avalda milgi määral eesti rahva tahet; seda allpool esitatud põhjustel:

A. Valimised sellesse n. n. Eesti parlamentis korraldati põhiseaduse vastaselt muudetud valimisseaduse alusel ning Vene sõjaväeosaade küünilise surve all, mida teostati hoolimata pühalistest kohustusist, millised Nõukogude Liidu valitsus oli endale võtnud ning mis avaldatud vastastikuse abistamise paktis 28. septembrist 1939. a., kus Nõukogude valitsus kohustus respekteerima Eesti suveräniteeti ja hoiduma igasugusest segamisest selle maa siseasjadesse.

B. Tallates jalge alla nimetatud valimisseaduse, Eestis võimalolev valitsus lubas esineda valimistel vaid ühel kandidaatide nimekirjal, n. n. »Eesti töötava rahva liidul», tühistades kõik teised kandidatuurid selle seaduse vaimu jämeda moonutamise teel tuletatud naeruväärseil ettekäändel.

Peale selle polnud milgi määral kindlustatud hääletamise saladus ega ka vabadus võtta hääletamisest osa või mitte.

Oleks asjatu siin loetella kõiki muid seadusevastaseid akte, mis iseloomustasid valimisi 14. ja 15. juulil.

C. Programm, mis avaldati enne valimisi ja mis sisaldas ametlike ning ainukeste kandidaatide tegevuskava, ei lausunud sõnagi kavatsusest teha lõpp Eesti Vabariigi iseseisvusele vabariigi liitmiseks Nõukogude Liiduga. Seda sihti taotlevat loosungit ei lannseeritud enne kui alles pärast valimiste teostumist.

See tõsiasi iseendast, et võimaloleval valitsusel oli vaja tarvitusele võtta nii alatut poliitilist petmist, tõendab selgelt, et juhid, kuigi kasutades kõige karmimaid surveabinõusid, ei julgenud eesti rahvale kuidagi teatavaks teha oma salajasi ning äraandlikke kavatsusi, kartes et rahvas neile avaldaks ägedat vastupanu.

D. Kui ka see n. n. parlament oleks valitud põhiseaduslikus korras, poleks tal siiski olnud õigust teostada muudatusi valitsevas korras ning veel vähem liita Eestit võõra riigiga, kuna Eesti Vabariigi põhiseadus näeb ette, et mõlemad parlamendi kojad järjestikku peavad võtma vastu Põhiseaduse muutmise eelnõu enne kui seda võib välja kuulutada.

Peale muu on mul kindlasti allikast andmeid, et Vabariigi President on võetud Vene okupatsioonivägede valve alla, ja see paneb mind kahtlema, kas seadused ja dekreedid, mis kehtestatud peale 21. juunit praeguse valitsuse algatusel, on antud Presidendi vabal tahtel ning kas need tegelikult üldse kannavad tema allkirja.

Eelnevat arvesse võttes, ma loen kõik n. n. Eesti parlamendi poolt tehtud otsused ja astutud sammud vastuolulisteks Eesti Vabariigi Põhiseadusega, olles ilma ühegi moraalse ja juriidilise aluseta, ja ma tahan Teie Eksellentsile kinnitada, et need ei avalda milgi määral vaba eesti rahva tahet.

Neid otsuseid ja samme, mis on pettuse, vägivalda ning Põhiseaduse jämeda rikkumise viljakas, ma ei saa lugeda siduvaiks ei eesti rahvale ega minule endale kui tema esindajale.

Sel põhjusel ma arvan end tõlgendavat eesti rahva tahet, paludes Tema Majesteedi Valitsust mitte tunnustada minu maa rahvusvahelisele staatusele vägivalda ju survega võõraste võimude poolt tekitatud muudatusi.

Palun Teid Härra Minister, võtta vastu minu kõige kõrgem lugupidamise-avaldus.

Eesti Saatkond

Londonis, 30 augustil 1941. a.

MINU HÄRRA.

Vaenuliku tegevuse puhkemise tagajärjel Saksamaa ja Nõukogude Liidu

vahel muutus Eesti territoorium nende kahe maa sõjavägede lahinguväljaks ja on nüüd läinud Saksa sõjaliste jõudude kontrolli alla. Arvestades seda uut olukorda, mul on au esitada alljärgnev seletus.

Toetudes oma noodile, mida mul oli au esitada Tema Majesteedi Välisministrile 23. juulil 1940. a., ning millega avaldasin protesti Nõukogude Liidu sõjaväelise invasiooni vastu Eestis 1940. a. juunis, rikkudes kõige põhialikumaid lepingukohustusi. Mäletatavasti sunniti seaduslik Eesti valitsus tagasi astuma ja Eesti anneksioon Nõukogude Liidu poolt kuulutati välja «valimiste» alusel, mis teostati surve all ning täielikult arvestamata kehtivat Põhiseadust. Need pettuslikud ühe-erakonna valimised, toetatud punaarmee poolt ning kontrollitud Moskvast seadatud poliitiliste komissaride poolt, ei esindanud milgi määral eesti rahva vabast tahet.

Nõukogude Liidu sõjalised jõud on nüüd pidanud lahkuma Saksa riigi pealetungivate vägede survele. Seaduslik Eesti Vabariigi valitsus on aga nii praegu kui varemgi takistatud täitma oma normaalseid ülesandeid, olles seega võimetu teostama eesti rahva vabast tahet. Neil asjaoludel loen ma oma kohuseks kinnitada, et Eesti Vabariigile omased õigused jäävad muutumatuks, olenemata sellest, et ühe sissetunginud võõra võimu asemele on tulnud teine. Eesti Vabariigi kui vaba ja iseseisva suveräänse riigi seaduslik olemasolu ja õiguste kontinuiteet ei või saada milgi määral puudutatud sellest muudatusest.

Eesti rahvas seisab oma suveräänsete õiguste piiramise vastu, ükskõik millise võõra võimu poolt seda ka ei teosta-

taks. Kui Eesti Vabariigi akrediteeritud esindaja sel maal olen ma keeldunud tunnustamast Eesti annekteerimise kehtivust Nõukogude Liidu poolt. Pean nüüd oma kohuseks deklareerida, et ma keeldun ka tunnustamast igasuguseid Eesti Vabariigi suveräänsete õiguste rikkumist Saksa riigi poolt. Eesti rahvas peab kinni kõikide iseseisvate rahvaste kõikumata õigusest: avaldada oma vabast tahet oma vabalt valitud esindajate kaudu.

Vastutavad Briti riigimehed on korduvalt avaldanud Tema Majesteedi Valitsuse otsust: mitte tunnustada olukordi, mis on tekitatud jõu abil, kuna need on seaduse vastased, samuti mitte tunnustada territoriaalseid muudatusi, mis ei vasta vastavate rahvaste vabalt avaldatud soovidele. Hiljuti avaldatud Inglise-Ameerika Deklaratsioonis ühendatud Kuningriigi Peaminister ja Ühendriikide President kinnitasid neid põhimõtteid ja pühalikult töotasid nende rahvaste suveräänsete õiguste ja omavalitsemise restaureerimist, kellel need on vägivalgaga röövitud.

Olles kindlasti veendunud, et nende kõrgete põhimõtete ülesseadmine loob tingimused, millel kõik riigid, nii suured kui väikesed, võivad nautida rahu, vabadust ja julgeolekut, ma julgen avaldada lootust, et Tema Majesteedi Valitsus jääb oma sümboolsele tõekspidamise juurde, et eesti rahval on õigus olla suveräänseks peremeheks oma kodumaal.

Kõrgema lugupidamisega, Teie alandlik teen

A. Torma
Minister.

Härra Anthony Eden,
Tema Majesteedi Välisminister,
London.

Eesti Vabariigi 25. aastapäeva pühitseti Stockholmis suurejooneliselt

Vabariigi 25. aastapäeva puhul korraldas Stockholmis Eesti Selts 23. veebr. õhtul piduliku aktuse ning koosviibimise kutsunud külalistele. Aktusel esines kõnega Eesti saadik H. Laretei. Pidustusest võttis üle 150 inimese osa, peamiselt eesti koloonia liikmed, kuid ka rohkesti Eesti sõpru — rootslasi ja teisi välismaalasi.

24. veebruaril korraldas saadik H. Laretei pealelõuna-vastuvõtu, millest

võttis osa ligi 200 isikut. Vastuvõtule oli ilmunud väga rohkesti diplomaatliku korpusse liikmeid ning Rootsi kultuuritegelasi, poliitiku ja äriilma esindajaid. Vastuvõttu võttis osa üle 20-ne riigi ja rahvuse esindaja, 16 täievolllist saadikut, eesotsas Inglise ja USA-ga, kelle saatkonnad olid esindatud kõige arvukamalt, saadik kümnekonna saatkonna ametnikuga jne.

Mõtteavaldusi saadik H. Laretei kõnest Eesti Vabariigi 25-nda aastapäeva puhul korraldatud pidulikul koosviibimisel

Ehkki praegune silmapilk ei paista eriti heledana ja ehkki maailmasõja areng viimastel kuudel on heitnud oma tumedat varju meiegi rahva peale, ei pea meie mitte lootust kaotama ja endid pessimismist haarata laskma. Sõda peab ju ükskord lõppema, ning ainelistel ning vaimsetel varemtest tuleb uus elu korraldada. Praegusel silmapilgul näib, et on olemas kaks võimalust pärast- ja sõjaaegseks ülesehitamistööks: teljeriikide n. n. Neuordnung ja anglosaksi maailma demokraatlikud põhimõtted. Teljeriikide võidu korral tuleks Euroopa ümber korraldada sootuks uute põhimõtete alusel, mis pole veel mitte päris selged ja mille rakendamist sõjalolukordades meie oleme näinud okupeeritud maades. Pole kahtlust, et neid sõjaaegselt vägevõimu-meetodeid ei saa rakendada patsifitseerimise meetoditena rahulikkudes olukordades. On võimatu kujutella, et Euroopa vanad kultuurirahvad laseksid endid alla suruda mingisugusteks teise järgu kodanikeks uues Euroopas. Peavad leiduma teised meetodid, kui kodusõja taoline olukord ei pea muutuma alaliseks nähtuseks Euroopas.

Kui võidavad anglosaksi rahvad, siis on meile üldiselt paremini teada, mis meid ootab, ehkki ka siin leidub mitmesuguseid küsimusmärke ses suhtes, mis puutub nende poolt proklamitud demokraatlike põhimõtete tegelikusse rakendamisse. Nii valitseb veel teatud ebaselgus Balti riikide suhtes anglosaksi rahvaste ja Nõukogude Liidu vahel! Kuna Venemaa ikka veel loeb Balti riike «vabatahtlikult» Venemaa liitunuks, ei ole anglosaksi riigid seda n. n. vabatahtlikku liitumist mitte tunnustanud, ja meie saatkondadele neis maades on korduvalt seletatud, et Atlandi deklaratsioon on ka Balti riikide suhtes kehtiv. Omas viimases kõnes ütles president Roosevelt järgmist: «Üks meie sõjaeesmärkidest, nii nagu need on väljendatud Atlandi deklaratsioonis on see, et rahvad, kes on tänapäeval alla heidetud, peavad jälle saama

peremeesteks oma saatuse üle, ja kuskil ei tohi olla mingit kahtlust, et ühendatud rahvaste vankumata eesmärgiks on allaheidetud rahvastele nende pühad õigused tagasi anda! Peale niisuguse deklaratsiooni on meie probleemid lakanud endast kujutamast eriküsimusi. Nad on saanud Euroopa üldiste probleemide üheks osaks. Ühendatud rahvad tahavad Euroopa pärast sõda üles ehitada enesemääratamise ja usalduse alusel. Atlandi deklaratsiooni teostamine nõuab ja eeldab usaldust. Aga usaldus on jagamatu. Ta on olemas või teda ei ole. Atlandi deklaratsioonis proklameeritud idee ei saa võita usaldust, kui mõned allaheidetud maadest muudetakse konjunktuurist tingitud kauplemise objektideks. Meie oleme nagu väike hammasrattakene rahu suures masinavärgis ja meie teame, et masin ei saa funktsioneerida, kui väiksegi hammasrattakene ei ole selles õigel viisil kohale seatud.

Kuid teadmine, et meie asi on kogu Euroopa asi, ei pea meid mitte suigutama passiivselt ja fatalistlikult äraootavasse olekusse. Meie ise ei tohi mitte käed rüpes istuda, vaid peame olema valvel oma julgeoleku eest, kui suured või väikesed meie võimalused ja väljavaated ka ei paistaks olevat. Olen kindel, et meie rahvas, on selles teadlik ja ei lase oma elutahet pessimistlikest mõtetest nõrgendada. Me teame, et rahvas, kes lühema või pikema aja kestel on saanud maitsta vabaduse ja iseseisvuse õnnistust, ialgi ei loobu mõttest oma vabadust tagasi võtta. Sajandite kestel on eesti rahvas võõra võimu all säilitanud oma rahvusliku omapära ja rahvusliku kultuuri ja kasutanud igat juhust, et vabaneda võõrast ikkest. Ei saa olle ühtegi kahtlust, et viimased traagilised aastad on vaid kõvendanud ühtekuuluvusvõrgust, vabadusele ja kindlat tahet tagasi võtta vabadus.

Eeltoodud kõnest avaldasid kõik Stockholmis lehed järgmisel päeval kokkuvõtte.

USA avalik arvamine ja Senat Vene nõudmiste vastu

14. veebruaril 1943. a. pidas Lothrop Stoddard Ameerika Ühendriikides raadios kõne Nõukogude Liidu käitumise ja tulevase rahu põhialuste kohta.

Selle kõne erakordse põhimõttelise tähtsuse tõttu otsustas Senat, senaator Nye' ettepanekul selle ühel häälel ära trükkida ametlike Kongressi Protokollide lisas, kus see ilmus 1. märtsil 1943.

Kõne on vastuseks 8. veebr. s. a. »Pravdas» ilmunud artiklile, kus teravalt kallale tungiti Constantine Brown'i poolt »Evening Star»is kirjutatud artiklile, kus kaheldi Moskva õigustes Balti riikidele ja Bessaraabiale ning nõuti, et nende riikide küsimus peab tulema uuesti lõplikule lahendamisele hilisemal rahukonverentsil.

Järgnevas toome mõned väljavõtted Lothrop Stoddard'i kõnest:

»... Selle juhtkirja (»Pravda») väljendused on samal ajal üllatavad ja rahutuks tegevad. Muuhulgas see juhtkirja heidab kahtlust meie Välisministeeriumi kompetentsile ja on teravas vastuolus Atlandi deklaratsiooni põhimõtetega, millele Nõukogude Liit ise ka on alla kirjutanud. See on ebameeldiv kõneaine, on kahju, et seda peab käsitlema praegusel sõja kriitilisel punktil. Kuid Nõukogude Liit on ise selle probleemi üles tõstnud ja ma püüan näidata, miks Nõukogude Liidu taotlusi ei saa lihtsalt ignoreerida ilma nende teravalt vastu astumata.

... Me võlgne me punaarmeele sügavat tänu tema kangelasliku võitluse eest ühise natsi-fašistliku vaenlase vastu, mida püüame jätkata lähedas koostöös kuni vaenlase on otsustavalt löödud. Kuid me ei võitle mitte ainult ühise vaenlase sõjalise hävitamise eest, vaid samuti ka püsiva konstruktiivse rahu eest. Sellist rahu saab aga rajada ainult kõikidele riikidele ja rahvastele, nii suurtele kui väikestele põhilise õigluse ja kindlustunde tagamisega. See on selgelt formuleeritud Atlandi deklaratsioonis, mis on nii siin kui Inglismaal ametlikult kuulutatud ja üldiselt tunnustatud ideoloogiliseks aluseks uuele ja paremale maailmakorrale. Seda kohutavat võitlust, mida praegu läbistame, ei tule käsitleda mitte

kui ainult võitlust võimu pärast. See võitlus käib põhiliste moraalsete põhimõtete pärast. Kuna see on nii, siis iga nende põhimõtete petmine tähendab meile rahu kaotamist, isegi kui sõda on võidetud.

Kõike seda silmas pidades vaatleme tõeliku tausta, mis on »Pravda» juhtkirja ja selle teiste taga. 1939. a. augusti lõpul Hitler ja Stalin üllatasid maailma oma vastastikuse mittekallaletungi lepinguga, mis nagu seda üldiselt arvatakse, oli natsi-Saksamaale roheliseks märgutuleks tema kallaletungile Poolale ja Euroopa sõjale, mis järgnes. Vaevast oli Saksa invasioon alanud, kui Stalin tungis Poolale seljaga tagant kallale, okupeerides peaegu poole sellest õnnestunud maast. Aga see oli vaid algus järgnenud Nõukogude agressioonide-seerias. Kaks kuud hiljem alustas Stalin täiesti provotseerimatult kallaletungi Soomele, mis nii siin kui Inglismaal tol ajal leidis üldist hukkamõistmist. Pärast sengarikku vastupanu, Soome oli sunnitud sõlmima rahu, mis jättis ta täiesti kaitsetuks Vene vastu. Siis tuli järjekord Balti riikide Eesti, Läti ja Leedu — kätte. Nad olid kunagi moodustanud osa endisest tsaari impeeriumist, kuid ei ole kunagi olnud venepärased ei oma rassilt, keelelt, kultuurilt ega usundilt. Kui tsaaririik kommunistlikus revolutsioonis varises, need riigid kuulutasid välja iseseisvuse, said Rahvasteliidu liikmeiks ja näitasid oma tublidust rahvuslikuks eluks, kujunedes progressiivseks liberaalseks demokraatiaks. 1940. a. juunis Nõukogude Liit esitas neile kaitsetule väikesle rahvastele ultimaatumid, nõudes Nõukogude garnisonide asetamist nende maade võtmekohadesse. Niipea kui Nõukogude garnisonid olid kohal, kõrvaldati seaduslikud valitsused ja asendati need ebakonstitutsionaalsete valitsustega, mis oli kokku klopsitud kohalikest kommunistidest. Samal ajal teostati naeruväärased »rahvahäletused», millega »nõuti» liitumist Nõukogude Liiduga. Vastavalt sellele, patriootilisi elemente terroriseeriti ja suurem osa kõrgemaist — ja keskklassidest »likvideeriti» brutaalset, peamiselt arvutute tapmistega ja massiliste küüditamisega Siberisse ja teistesse Nõukogude Liidu kaugemaisse osadesse. Üksinda Lätis, nagu nähtub põgenenud valit-

suse poolt kogutud dokumentaalseist tõendest, kõrvaldati ca 200.000 isikut — 10 % kogu rahvast. Ei tarvitse lisada, et erandam üldiselt konfiskeeriti ja Balti riigid bolsheviseeriti.

... Need jõuga teostatud Nõukogude anneksioonid mõisteti nii siin kui Inglismaal sama üldiselt hukka kui kallaletung Soomele. Kooskõlas meie poolt deklareeritud seisukohaga — mitte tunnustada ühtegi agressiooni tulemust, meie valitsus ei ole kunagi tunnustanud neid territoriaalseid muudatusi ja praegugi säilib diplomaatilised suhted Balti riikide esindajatega. Ja kui »Pravda» irooniliselt vihjab »naeruväärsele isikule» kes tahavad kahelda toimunud muudatusis, siis see on kindlasti kabjahoop president Rooseveltile, Välisministeeriumile ja meie välispoliitika alustele. On tõsi, et isegi Inglismaa, vaatamata oma sõjaagelele liidule Nõukogude Liiduga, ei ole tunnustanud neid anneksioone, kuigi ta on taktiliselt vaikunud neist asjadest.

»Pravda» tahab meile selgeks teha, et kogu asi on lõpetatud, et siin pole isegi enam midagi vaielda ja et meil oleks kõige parem see kõik unustada. Kuid meie ei saa unustada. Nende mõrvatud demokraatiade vaimud kollitavad iga mõtlejat inimest ja nad kollitavad ka konverentsisaale, kuhu kunagi kogunetakse, et rajada rahu, mis peab olema rajatud kindlustundele ja õiglusele. Järelikult peame selgesti mõistma, et siin on palju rohkem mängus kui vaid Balti riigid. Seniajani Josef Stalin, Nõukogude Vene mõistatuslik valitseja, on istunud oma Kremli sügavuses täielikus orientatsioonis vaikumises oma sõjaeesmärkidest. Nüüd, esimest korda, laseb ta vähe pilku heita sellesse, mida ta kavatseb. Aga see, mida me näeme, on põlastusväärne, kuna sellest ei nähtu kuskilt Atlandi deklaratsiooni põhimõtteid, vaid traditsioonilist reaolitiitikat. Selle vastu meie juhid ja riigimehed on jäänud kaljukindlalt nende põhimõtete alusele. Alles hiljuti selgitas president Roosevelt Valges Majas ajakirjanduse esindajale meie sõjaeesmärke oma tavalise elokventsiga. »Iga ameeriklane», ta ütles, »võitleb vabaduse eest. Tänapäev aga iga ameeriklase ja tema perekonna isiklik vabadus oleneb ja tulevikus veelgi suuremal määral saab olenema tema naabrite vabadusest teistes riikides. Kui rahu ei ole

õiglane kõigile rahvastele, siis säilivad uue maailmasõja eod uueks ähvarduseks inimkonnale. Selles ei tohi olla kuiskil mingit kahtlust, et ühendriikide vankumatu ülesanne on tagasi anda valutatud rahvastele nende pühad õigused. Enesemääramise õigus, mis sisalduab Atlandi deklaratsioonis, ei anna ühelegi valitsusele õigust teostada massimõrvamisi ja keelab orjastada nii oma enda rahvast kui ka iga teist rahvast maailmas».

... Ameerika rahvale on lubatud, et Versailles' vigu enam ei korrata. Talle on lubatud paremat rahu ja ta toob rõõmsalt temalt nõutud raskeid ohvreid, et võita mitte ainult sõda, vaid ka rahu. Ameeriklased nõuavad kindlasti, et neis rahutingimustes ei tehtaks vähematki järeleandmist. Kui aga seda juhtub, tekib üldine pettumine ja illusioonide purunemine kahtlematult üldise sügava reaktsiooni. Seda reaktsiooni võib nimetada »isolatsionismiks», kuid see tuleb täiesti erinev elmisest isolatsionismist. Eelmisel generatsioonis see oli oma laadilt patsifistlik. Pärast neid kurbi kogemusi ameeriklased ei kavatse aga ohverdada ja allutada oma suveräänsust ühelegi rahvusvahelisele korraldusele, kui nad pole täiesti kindlad, et see tagab kindlust ja stabiilsust. Kui seda ei juhtu ta jääb hambuni relvastatuks, valmis kaitsma end ebastabiilses maailmas. See tähendab, et uus isolatsionism tuleb rahvuslik ja militaarne.

... Nõukogude välispoliitika kujunemine suurelt osalt otustab, kas Ameerika muutub koostöötajaliseks või sõjakalt isolatsionistlikuks. Stalin tahab saada suurejooneliselt Ameerika abi oma maa tagasivallutamiseks. Kuid Stalinile peab selgeks tehtama, et ta ei saa saavutada seda mõlemal teel. Kui ta välispoliitika on vastuolus nende põhimõtetega, mille eest me võitleme, siis ta ei tohi loota, et mängime edasi temaga palli. Rahvusvaheline koostöö tähendab koos töötamist, muidu on see pettus ja lõks, millega aga enam petta ei saa sõjastkogenud Ameerikat.

... Stalin võitleb oma sõda oma meetoditega. Ja otsustades »Pravda» poolt paista lastud tema vaimse arengu suuna järgi, ta kavatseb ka oma sõjaeesmärke taoliselt. Niikaua kui

tema vaated ja meetodid ei harmooniseeru lääne liitlaste omadega, väljavalitud pärastsojaajaseks koostööks on viletsad. Meie riigimeeste ülesandeks on näidata Stalinile, et tema huvid on paremini teenitud rahvusvahelise

Inglased Vene ekspansiooni vastu!

(»Free Europe», 4. juunil s. a.)

...Marssal Stalin on üelnud enese pooldavat »rahvaste tulevast koostööorganisatsiooni, mis rajatud võrdsuse alusele». Võib-olla, et kunagi ei saavutata absoluutset võrdsust selle sõna materiaalses mõttes, aga kõigil rahvail peab olema ühesugune võimalus moraalsele samavõrdsusele, neil on võrdne õigus vabadusele, valida oma sobivat poliitilist ja sotsiaalset korda. On ilmnenud mõningaid tundemärke, et Vene võib eitada nende õiguste lubamist Euroopa keskosa rahvaille, ja et ta on valmis kordama oma katseid Balti riikides. Kui hakatakse niisugust poliitikat ajama, siis oleks Euroopa tulevik tõesti väga tumene. »Observer» 30. mai numbris ilmus avameelne kirjutus, kus väidetakse: »Kindlasti pole see inglise-Vene sõpruse huvide toetada Vene protektoraaditaotlust suure ala Ida-Euroopa üle, kuna need rahvad kindlasti reageerivad sellele vaenulikult.» Leht esitab küsimuse: Kas tahavad Inglismaa ja Vene otsida rahu ning julgeolekut üheskoos, või otsivad nad seda teineteise vastu? Esimesel juhul pole Venemaal tarvis ajada strateegilist ekspansioonipoliitikat Lääne suunas, kuna tal pole ju sealt midagi karta. Teisel juhul, ütleb »Observer», »tahavad Inglismaa ja Vene näha oma armeede marssimist Euroopasse, kuni nad kohtudes kas Elbe või Oderi kallastel jõllitavad valvsa usaldamatusega teineteise otsa.»

Ameerika ei tunnusta teiste rahvaste orjastamist

Endine Ameerika suursaadik Moskvas ja hiljem Pariisis William C. Bullitt kõneles Pan-Euroopa konverentsil (mis peeti New-Yorgi ülikoolis) järgmist:

»Maailm vajab tugevat, demokraatlikku Euroopat. Ma olen veendunud, et Ameerika rahvas võtab osa maailma

kokkuleppega, mis on rajatud ehtsale, soliidsele õiglusele ja kindlustundele. Kui ta aga ei taha sellest aru saada, siis peame meie endid ette valmistama teiseks alternatiiviks».

rahu ülesehitamisest kui esitatud rahutegemise tingimused on kooskõlas Atlandi deklaratsiooni põhimõtetega.

Kui aga mõni Liitunud rahvastest peaks püüdma rikkuda neid põhimõtteid usun mina, et Ameerika rahvas pöördub pettunult ja pahandalt jälle tagasi isolatsionismi juurde.

Ameerika rahvas ja valitsus ei tunnusta ühtegi vägivaldavalitsust ühe rahva poolt teise rahva üle. Meie ei kindlusta ega garanteeri orjapidamist».

Inglismaa palvetab Balti rahvaste eest

10. märtsil 1943 ilmus Londonis »TIMES'is» *Cantebury peapiiskopi* poolt koostatud eestpalvuste kava Anglikaani kirikule. Selle kava kohaselt palvuste kolmas nädal oli pühendatud rõhutat rahvastele. Nädala üksikutest päevadest oli esmaspäev pühendatud juutidele Saksamaal ja teistes okupeeritud maades, teisipäev — Poolale ja Tšehhoslovakkiale, kolmapäev — Jugoslaaviale ja Kreekale, neljapäev — BALTI RIIKIDELE, reede — Norrale ja Taanile ja laupäev — Hollandile, Belgiale ja Prantsusmaale.

Balti riikide asetamine enamkannatanud rahvaste hulka, ettepoole Lääne Euroopa väikerahvastest ja Prantsusmaast — ja kõigis kirikuis nende rahvaste eest peetud palvused, tõendavad niihästi inglise avaliku arvamise ringkondade küllaldast ja objektiivset informeeritust meie kodumaast ja rahvast tabanud saatuseelõikidest — kui ka selle avaliku arvamise ja eriti Anglikaani kiriku — sümpaatiatunnet meie vastu.

Oinas, Latik ja teised propogandaministeeriumi koorilauljad on nootide valikus Anglikaani kiriku — ja eriti tema pea Canterbury peapiiskopi suhtes rängalt eksinud.

Mälestusjumalateenistus Eesti Lätile ja Leedu rahvaste kannatuste puhul

Jaanipäeval peeti Londonis Püha Kolmainu kirikus mälestusjumalateenistus Balti riikide kannatuste puhul, jumalateenistusel oli eriti pidulik ilme, teenistusest võttis osa kaks piiskopit. Jutluse pidas Gloucesteri piiskopp, kes mainis, et jumalateenistus on korraldatud kaastundest kolme väikese Balti riigi karmile saatusele, et osutada neile poolehoidu ja paluda nende eest. Need maad, jätkas piiskop, on sajandite kestel üle elanud raskeid aegu, kuid on vaatamata sellele säilitanud oma rahvuse, keele ja kombed. Kaht neist riikidest ütles ta isiklikult tundvat, ta külastas 1938. a. Eestit ja Lätit Anglikaani kiriku delegatsiooni juhina, siis ta oli õnnelik ja üllatatud nägema nende riikide rahvusliku elu jõudsat arenemist, nende kirikuid ja ülikoole ja tundma õppida nii mõndagi nende rahvaste vaimu intensiivsest avaldusist. Kõigele sellele tegi lõpu Euroopas käimasolev sõda. Nende väikeste riikide vabadus hävitati, nende lootused ja 20-aastase töö vilid purustati. Algas jult surveaeg. Need maad on kannatanud palju nagu on kannatanud Poola, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia. Meie esimene kohus on paluda jumalat, et niisugune jult vägivald kaoks, et lõpeksid kannatusajad, et orjastatud rahvad võiksid jälle nautida rahu ja uut elu. Kuid lisaks sellele peame püüdma vaadata kaugemale. Kas suudame tulevikus vältida selliseid nähteid? Kas suudame luua olukorra, kus väikeriikide vabadus ja õigused leiaksid respektemist? Selle ülesande lahendamine on kahtlemata diplomaatide ja poliitikute ülesanne ega kuulu kiriku kompetentsi: Kuid siiski, väitis piiskop, tal pole usku supranatsionalismi, võrdses vahelesegamise rahvuslikku suveräänsusse. Rahvuslik suveräänsus kindlustab rahvusliku individualiteedi arenemist. Föderatsioon pidas ta väikeriikide vahel raskesti teostatavaks, küll aga arvas leiduvat avaraid võimalusi koostööks konföderatsiooni alusel. »Kui seitsme Balti riiki (Eesti, Läti, Leedu, Poola, Soome, Rootsi ja Taani), ütles piiskop, sõlmiksid omavahel kaitseliidu ja nõustuksid toimima koos kallaletungi korral

ülehele neist, leiduks vähe riike, kes julgens kallaletungi alustada.

Piiskop soovis, et koosolejad palvetsid rõhutat rahvaste eest: et lõpeksid nende kannatused, et nad saaksid tagasi oma vabaduse; et nende rahvuslik elu, mis arenes nii hoogsalt, võiks uuesti puhkeda õitsele; et kaoks praegune vihavaen; et lõpeks vägivald; et teostuks selline rahvusvaheline kord, kus ei oleks vahetegemist rahva ja rahva, ning tõu ja tõu vahel, vaid kõikide vahel valitseks kristlik ja vennalik armastus. Sest maailm isenesest on ilus, talle meenusid Balti riikide tihedad metsad, haljendavad põllud ja heinamaad täis metsilli. Maailm võiks olla õnnelik, kui ei oleks inimeste tigidust ja ahnust.

Jumalateenistuse lõpul kogunes rahvas, suures enamuses eestlased, kirikusaali teelauda, sinna ilmusid ka kõik jumalateenistusest osavõtnud kõrgemad vaimulikud. Piiskopi erilist tähelepanu kõitsid nägusais vormiriietis eesti meremehed, kelledega ta mitmega vestles.

Kaks broshüüri Eesti kiriku üle

Londonis on inglise kiriklike ringkondade kirjastusel ilmunud trükist Eesti sealse saadiku A. Torma kõne, mille ta pidas Anglo-Skandinaavia Kristliku ühingu kutsel 4. märtsil 1943.

Minister Torma kirjutab selles broshüüris (The Church in Estonia) muuhulgas järgmist: Roomlaste ütlus — Cum tacet clamant s. o. nad kaebavad vaikuse läbi — kirjeldab Balti rahvaste olukorda tabavamalt kui võibolla kunagi varem mõne rahva saatust maailma ajaloos. Kirjutis lõpeb väljavõttega Atlandi deklaratsioonist ja Liitunud rahvastele sellega enese peale võetud kohustuse meelde-tuletamisega.

Stockholmis on Rootsi kiriklike ringkondade kirjastusel ilmunud trükist Tartu ülikooli professori ja end. prorektori Harald Perlitzi' a broshüür »Eesti Kirik Nõukogude Valitsuse ajal 1940 — 1941». Kirjutist on refereeritud Rootsi ja Schveitsi ajakirjanduses ja ta ingliskeelseid eksemplare on nõutud informatsioonimaterjalina suure osa Lääne Maailma kirikuringkondade poolt.

»Balti riigid Briti kaupade turuna minevikus ja tulevikus»

Käesoleva aasta varakevadel ilmus Londonis trükist sealse Eesti peakonsuli dr. Villibalt R a u a sulest broshüür — »Balti riigid Briti kaupade turuna minevikus ja tulevikus».

Broshüüri sissejuhatuses juhib autor lugeja tähelepanu asjaolule, et Eesti, Läti ja Leedu iseseisvuseaegseil aastail vedasid sisse Briti kaupu täpselt samas väärtuses kui 170-miljonilise elanikkonnaga Vene. Üks Balti riikide elanik tarbis seega üle 30 korra enam Briti päritoluga kaupu kui venelane. Ning üle 5 korra enam kui Kesk-Euroopa ja Balkani riikide elanik.

Arvestades sõja ja mõlemate okupatsioonivõimude arvele langevaid materjalvarade vähenemisi, dr. Raud kalkuleerib Balti riikide vajaduse tööstuskaupade järele sõja lõpuks.

»Balti komitee» Ühendriikides

12. novembril 1942 peeti New York City's, Rockefeller Plaza'l Balti Komitee asutamiskoosolek. Eesti poolt võtsid asutamiskoosolekust osa ministrid Joh. Markus ja Karl Robert Pusta, Lätit esindas Mr. Harry W. Lielnas ja Leedut kolonel K. Grinius ja professor Kazys Pakstas. Komitee esimeheks valiti kolonel Grinius kui suurima Ameerikas elutseva Balti rahvuse esindaja. Komitee peasekretäriks on Karl Robert Pusta.

Balti Komitee taotleb statuudi esimese lõike kohaselt:

Eesti, Läti ja Leedu Vabariikide restaureerimist vabade, sõltumatute, demokraatlike suveräänsete riikidena.

Nende riikide vaheliste sidemete kõvendamist tiheda Balti Liidu suunas.

Kõige võimaliku abi ja toetuse andmist põgenikele Eestist, Lätist ja Leedust, jne.

»Meie Tee»

Ainukese vabaduse õhkkonnas toimetatud eestikeelse publikatsioonina on eestlastele jäänud ajakiri »MEIE TEE». Ajakiri ilumb New-Yorgis 13.-dat aastakäiku kord kuus Ülemaailmse Eesti Vabastamise Ühingu väljaandel.

Ajakirja aprillinumber sisaldab m. h. kirjutusi: Eesti kultuuripoliitika enne võõraste sissetungi, Kahe »Timesi» seisukohad Vene osa suhtes tuleviku Euroopas, Balti riikide küsimusi Rootsi ajakirjanduses (E. V. aastapäeva puhul Rootsi ajakirjanduses ilmunud kirjutiste kokkuvõte), invasioonivõimalusi Euroopas jm.

Täielik võit kõigi vaenlaste üle!

President Roosevelt ütles s. a. Atlandi deklaratsiooni aastapäeval: *Me oleme otsustanud saavutada täieliku võidu kõigi me vaenlaste üle ja me tunnustame tõsiasi et meie vaenlased ei ole mitte ainult Saksamaa, Itaalia ja Jaapan, vaid kõik surve ja sallimatuse, ebakindluse ja ülekohtu jõud, mis on takistanud tsivilisatsiooni edasitungi.*

Rootsi kuninga 85-aastane sünnipäev

Rootsi kuninga Gustav V 85-aastase sünnipäeva puhul 16. juunil s. a. saatsid Eesti, Läti ja Leedu saadikud Stockholmis kuningale ühise auaadressi, milles nad soovisid Rootsis elavate kolme Balti riigi kodanike nimel kuningale õnne ning avaldasid tänu eestlastele, lätlastele ja leedulastele osutatud külalislahkuse eest praegusel raskel ajal. Kuningas vastas isikliku tänutelegrammiga kõigile kolmele Balti ministrile.

Balti riigid — USA üheks poliitika peaesmärgiks

Churchilli ja Roosevelti kohtumise puhul teatatakse »Svenska Dagbladet-ile» 12. aug. New Yorgist ameeriklaste rahulolematust Stalini tulemata jäämise puhul ja jätkatakse: »Ka sündmused poliitilisel rindel öeldakse nüüd nõudvat kokkulepet, ning üheks peateemaks Saksa küsimuse kõrval peaks olema ka Rootsi vaatekohast huvitav probleem Balti riikide tulevase staatusest. Kahtlemata tahetakse mitmel pool Washingtonis näha neid maid nagu ka Soomet vabade riikidena. Kuigi on liiga vara selleks, et nimetada seda üheks Ameerika poliitika peaesmärgiks, kaldutakse seda siiski pidama sümptomaatseks.»

Eestlased, levitage demokraatliku Eesti häälekandjat!
